

UDK: 342.5(497.5)''13''

929Madijev, M.

Primljeno: 17. 1. 2022.

Prihvaćeno: 2. 3. 2022.

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.22586/pp.v41i62.19687>

Ante Bećir*

Između „tiranije” i političkoga legitimiteta. Prilog poznavanju političke kulture kasnosrednjovjekovne Dalmacije i Hrvatske

Namjera je ovoga rada problematizirati odnos između „legitimne” i „nelegitimne” vlasti u kasnosrednjovjekovnim političkim poimanjima kroz prizmu izabраниh primjera iz kasnosrednjovjekovne povijesti Dalmacije i Hrvatske. Radi boljšega razumijevanja tematike, primjeri će se smjestiti u teorijski okvir srednjovjekovne političke misli. Naime, svaki primjer predstavlja zaseban kut gledanja, čime se želi upozoriti na supostojanje različitih političkih shvaćanja, koja proizlaze iz suprotstavljenih interesa. Drugim riječima, ono što je za jedne „tiranija”, za druge je legitimna i opravdana vlast. Frakcijske borbe u Trogiru početkom 14. stoljeća, kroničarski diskurs Mihe Madijeva i njegovo portretiranje hrvatskih velikaša te na kraju stavovi koje iznose poklisari trogirskoga puka u Veneciji 1421. ogledni su primjeri. Na tragu raščlambe spomenutih i nekih drugih primjera izvest će se (komparativni) zaključci o srednjovjekovnoj političkoj kulturi.

Ključne riječi: politička kultura, tiranija, politički legitimitet, Dalmacija i Hrvatska, kasni srednji vijek

Mnogim je političkim akterima u srednjemu vijeku nerijetko nedostajao legitimitet, odnosno formalna (*de iure*) potvrda njihove stvarne (*de facto*) moći, tj. stečenih pozicija moći. Takve potvrde (a istovremeno nerijetko i transmisije moći) mogle su se općenito pojaviti u formi delegacije moći s političkoga vrha, odnosno alokacije ili koncesije odozdo. Valja naglasiti da potonje alokacije ne podrazumijevaju predstavnički oblik vlasti, nego jednostavno afirmaciju vladara od strane podređenih moćnika i lokalnih centara moći. Iako je jasno da je razvoj institucija vlasti tijekom srednjega i ranoga novog vijeka doveo do usložnjavanja mehani-

---

* Ante Bećir, Hrvatsko katoličko sveučilište, Odjel za povijest (doktorski studij), Ilica 242, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, E-mail adresa: abecir@unicath.hr

ke vladanja, svakako je prijenos moći ostao suštinski na razini ili delegacije ili alokacije moći.¹ Spomenutu odsutnost legitimiteta treba razumjeti u kontekstu promjenjivih struktura vlasti te dinamičnih i često nestabilnih odnosa moći, koji akterima nisu dopuštali luksuz vremena potrebnog za stjecanje i održavanje političkoga (ideološkoga) legitimiteta.

Ipak, treba naglasiti da to nije bio slučaj sa svim (europskim) srednjovjekovnim strukturama moći, odnosno političkim akterima. Naime, kod papinstva, srednjovjekovnoga Svetoga Rimskoga Carstva, mnogih teritorijalnih kraljevstava ili gospodstava te gradova-republika pratimo razrađene sustave ideološke legitimacije vlasti i susljednih pozicija moći. Stoga je vidljivo da se politička situacija u kasnosrednjovjekovnom Hrvatskom Kraljevstvu sastojala od obiju dimenzija – od koncepta „svete ugarske krune” i političkih tradicija hrvatske etničke zajednice, pa sve do dalmatinskih gradova u kojima je stratifikacija moći bila nestabilnija i promjenjivija.²

Imajući prethodno na umu, frakcijske borbe u Trogiru početkom 14. stoljeća, kroničarski diskurs Mihe Madijeva i njegovo portretiranje hrvatskih velikaša te na kraju stavovi koje iznose poklisari trogirskoga puka u Veneciji 1421. ogledni su primjeri za analizu određenih aspekata kasnosrednjovjekovne političke kulture. U prvom primjeru vlast potestata i „vječnoga” kapetana Mateja Zorijeva iz roda Cega (1311. – 1317.) biva naknadno obilježena kao „tiranija”, najprije od njegovih političkih protivnika i/ili žrtava, no s vremenom to postaje i službeni

¹ Podrobnije o tim pitanjima vidi primjerice: Robert Descimon, „Chapter 6. Power Elites and The Prince: The State as Enterprise”, u: *Power Elites and State Building*, ur. Wolfgang Reinhard (Oxford: Clarendon Press, 1996), 101-123 (vrijedi pogledati cijeli zbornik) te Pierre Bourdieu, „From the King’s House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field”, *Constellations* 11 (2004), br. 1: 16-36.

² O pitanju legitimiteta za početak valja informativno usporediti: Patrick Lantschner, „Invoking and constructing legitimacy. Rebels in the late medieval European and Islamic worlds”, u: *The Routledge Handbook of Medieval Revolt*, ur. Justine Finbaber-Baker i Dirk Schoenaers (London: Routledge, 2017), 168-188; Susan Reynolds, „Secular Power and Authority in the Middle Ages”, u: *Power and Identity in the Middle Ages. Essays in Memory of Rees Davies*, ur. Huw Pryce i John Watts (Oxford: Oxford University Press, 2007), 11-22 te Julia Burkhart, „Fictions and Frictions of Community: Structures and Representations of Power in Central Europe, c. 1350-1500”, *The Medieval History Journal* 19 (2016), br. 4: 191-228. O „svetoj ugarskoj kruni” i političkoj strukturi srednjovjekovnoga Hrvatskoga Kraljevstva usp. detaljnije: Mladen Ančić, „Od kralja ‘poluboga’ do prvih ideja o ‘nacionalnom’ kraljevstvu”, u: *Kolomanov put*, ur. Jelena Borošak-Marijanović et al. (Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2002), 42-111; Mladen Ančić, „Zajednička država” – srednjovjekovna stvarnost ili povijesna utvara”, u: *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918.*, ur. Milan Kruhek (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004), 51-63; Mladen Ančić, „Dva teksta iz sredine 14. stoljeća. Prilog poznavanju ‘društvenog znanja’ u Hrvatskom Kraljevstvu”, *Starohrvatska prosvjeta* 40 (2013), br. 3: 155-200. Za ustrojstvo dalmatinskih komuna i njihove međudnose s hrvatskim velikašima usp. Tomislav Raukar, *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku: odabrane studije* (Split: Književni krug, 2007), 27-33, 69-140, 150-167 te Damir Karbić, „Odnosi gradskoga plemstva i bibrirskih knezova Šubića. Prilog poznavanju međusobnih odnosa hrvatskih velikaša i srednjovjekovnih dalmatinskih komuna”, *Povijesni prilozi* 27 (2008), br. 35: 43-60.

stav gradske vlasti, kako je posvjedočeno u zapisniku trogirskoga Velikog vijeća iz svibnja 1340. godine. U drugom primjeru problematizira se diskurs splitskoga plemića Mihe Madijeva iz prve polovine 14. stoljeća, unutar kojega Miha iz kuta komunalne ideologije negativno oslikava političko djelovanje i naslijeđe bana Hrvata i Bosne Mladena II. Bribirskog, i to tako da njegovu vlast isključivo prikazuje kao vrijeme arbitrarnoga nasilja i samovolje nad, među ostalim, dalmatinskim gradovima. Analiziraju se i stavovi pučkih poklisara u Veneciji iz ljeta 1421., u kojima oni vrlo negativno prikazuju plemiće i njihovu krajnje uzdrmanu političku i društvenu dominaciju, koju percipiraju kao nasilje i uzurpaciju donekdavnih kraljevskih prerogativa vlasti, odnosno kao tiraniju.

Radi jasnijega razumijevanja tematike, izdvojeni slučajevi razmotrit će se unutar misaonih i teorijskih okvira srednjovjekovne političke misli, a to je ključno za smještanje izabranih dalmatinsko-hrvatskih primjera u širi srednjovjekovni kontekst. Naime, svaki primjer predstavlja zaseban kut gledanja, čime se želi upozoriti na supostojanje različitih političkih shvaćanja, koja proizlaze iz suprotstavljenih društvenih habitusa i podrazumijevaju različiti društveni status i kolektivni identitet, ekonomsku podlogu, način života te distinktivne konkretne interese. Drugim riječima, ono što je za jedne „tiranija”, za druge je legitimna i opravdana vlast. Pritom je potrebno podsjetiti na to da u srednjem vijeku „središnja vlast” nije jedini centar moći, ponekad nije čak ni najsnažniji, nego postoji niz lokalnih i regionalnih struktura moći koje teže monopoliziranju vlasti. U tom se kontekstu u novijoj historiografiji poseban naglasak stavlja na policentričnost srednjovjekovnih društava.³

Na tragu raščlambe spomenutih primjera izvest će se komparativni zaključci o srednjovjekovnoj dalmatinskoj i hrvatskoj političkoj kulturi. Stoga je cilj ovoga rada kontekstualizirati određene pojave u kasnosrednjovjekovnoj Hrvatskoj i smjestiti ih u šire okvire srednjovjekovne kulture vlasti, odnosno dati prilog poznavanju kasnosrednjovjekovne političke kulture u dalmatinsko-hrvatskom i širem kontekstu.⁴

³ O policentričnosti recentno usp. Patrick Lantschner, *The Logic of Political Conflict in Medieval Cities Italy and the Southern Low Countries, 1370-1440* (Oxford: Oxford University Press, 2015), 1-17 i *passim*; Patrick Lantschner, „Revolts and the Political Order of Cities in the Late Middle Ages”, *Past and Present* 225 (2014), br. 1: 3-46. Usp. i: Andrea Gamberini, *The Clash of Legitimacies: The State-Building Process in Late Medieval Lombardy* (Oxford: Oxford University Press, 2018).

⁴ Recentni primjer razmatranja političke propagande kao sredstva političke borbe u kontekstu srednjovjekovne kulture vlasti vidi u: Mladen Ančić, „The Murder of Queen Elizabeth – a Case Study of the Late Medieval Political Propaganda”, u: *Aspice hunc opus mirum. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana Nikole Jakšića*, ur. Ivan Josipović i Miljenko Jurković (Zadar: Sveučilište u Zadru, 2020), 385-407. Da su suvremenici zaista bili svjesni što je politički legitimno ponašanje u pojedinom kontekstu može se vidjeti na primjeru krnje krunidbe Ladislava Napuljskoga za ugarskoga kralja u Zadru u kolovozu 1403. godine. Usp. o tome ukratko: Dragoş Gh. Năstăsoiu, „Symbolic Actions and Anti-royal Propaganda during a Political Crisis”, *Vestnik of Saint Petersburg University. History* 66 (2021), br. 1: 179-192.

U fokusu je zapravo diskurs o tiraniji, ili drugim riječima situacije u kojima politički akteri jedni druge etiketiraju kao tirane da bi im oduzeli politički legitimitet putem političke propagande. Riječ tiranin dolazi od starogrčke riječi *tyrannos*, koja izvorno nije imala negativnu konotaciju, nego općenitu i neutralnu, i označavala je pojedinca koji posjeduje političku moć (vladara). Međutim, s vremenom je izraz poprimio isključivo negativne konotacije.⁵ Biti tiraninom u srednjovjekovnoj političkoj teoriji značilo je biti potpuna suprotnost vladaru (kralju), odnosno na neki način njegov mračni alter ego. Vladareva vlast dolazi od Boga i on vlada kao Božji namjesnik na zemlji, poštujući ljudske i božanske zakone. Vladar upravlja svojom zemljom i podanicima pravedno, tako da nikome ne učini ništa nažao, i sa svakim se ophodi u skladu s njegovim statusom i zaslugama. Vladar na kraju sve svoje aktivnosti usmjerava prema ostvarenju zajedničkoga dobra, odnosno kolektivnoga spasenja u duhu kršćanstva. Nastoji pritom ispraviti sve nepravde i kazniti prijestupnike da bi održao društveni poredak koji predstavlja samo ogledalo božanskoga uređenja. Takvoj viziji kršćanskoga kralja suprotstavlja se izopačenost tiranina. Tiranin je onaj koji nema legitimitet, odnosno uzurpator koji ne vlada radi zajedničkoga dobra, nego isključivo za svoju osobnu korist. Zbog toga on ne vlada pravedno, nego mu je mjerilo njegova osobna volja i cilj mu je udovoljiti vlastitim hirovima, zbog čega ugnjetava podanike bez osnove. Uskraćuje im imovinu i stečena prava da bi zadovoljio svoje interese i apetite svojih sljedbenika.⁶ Mnogi su autori, poput primjerice pape Grgura Velikoga, Izidora Seviljskoga, Ivana od Salisburyja, Tome Akvinskoga, Williama Okhama, Bartola iz Sassoferrata ili Coluccia Salutatija, tematizirali tiraniju budući da je ona nerijetko bila njihova politička svakodnevnica. U tom je smislu Toma Akvinski, smatrajući da je najbolja vlast monarhija, a najgora tiranija, istaknuo uz ostalo da „tiranin ne tlači podanike samo u pogledu tjelesnih dobara, nego ih

⁵ Usp. Hester Schadee, Nikos Panou, „Introduction: Tyranny and Bad Rule in the Premodern West”, u: *Evil Lords. Theories and Representations of Tyranny from Antiquity to the Renaissance*, ur. Hester Schadee i Nikos Panou (Oxford: Oxford University Press, 2018), 1-11. O uporabi „tiranije” u srednjovjekovnom političkom diskursu i razvoju srednjovjekovne kulture vladanja općenito usp. John Watts, *The Making of Politics. Europe, 1300-1500* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 129-157.

⁶ Usp. Cary J. Nederman, „Three Concepts of Tyranny in Western Medieval Political Thought”, *Contributions to the History of Concepts* 14 (2019), br. 2: 1-2. U ovom kontekstu valja usporediti srednjovjekovna politička i pravna shvaćanja o vladarskoj osobi: Ken Pennington, „Law, legislative authority and theories of government, 1150-1300”, u: *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350 – c. 1450*, ur. J. H. Burns (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), 424-454. Ne bi bilo loše spomenuti i fresku „Alegorija učinaka dobre i loše vladavine” (*Allegoria ed effetti del Buono e del Cattivo Governo*), koju je 1338./1339. naslikao talijanski slikar Ambrogio Lorenzetti, a smješta tiranina u središte loše vladavine i njezinih posljedica koje dokidaju (zamišljeni) društveni mir, opće blagostanje i vladavinu pravde pod upravom dobrih vladara. Drugim riječima, radi se o prikazu koji se i dalje drži binarnoga diferenciranja izopačene i savršene vladavine. Freska se nalazi u gradskoj palači u Sieni, i to u prostoriji u kojoj je nekoć zasjedalo Vijeće devetorice (*Sala dei Nove*) kao vrhovni organ vlasti u Sieni između 1287. i 1355. godine. Usp. o samoj fresci detaljnije: Quentin Skinner, *Visions of Politics*, Vol. II: *Renaissance Virtues* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 69-77.

također sputava u duhovnim dobrima. Budući da je za njih važnije da vladaju, nego da budu korisni, sprečavaju svaki napredak svojih podanika tumačeći svaki njihov uspjeh kao opasnost za njihovu opaku vlast”.⁷

Od početne binarne dihotomije između savršenoga kršćanskoga kralja i izopačenoga tiranina iz ranijih stoljeća percepcija se postupno mijenjala i usložnjavala, odnosno više se orijentirala prema višeslojnom tumačenju pojma tiranije u 14. stoljeću.⁸ Tu treba prvenstveno istaknuti talijanskoga pravника Bartola iz Sassoferrata, koji je početkom 14. stoljeća napisao raspravu *De tyranno*, razmatrajući tirane iz pravne i moralne perspektive. Cilj mu je bio jasnije definirati što znači tiranija, odnosno kada se potez nekoga vladara može tumačiti kao odraz tiranije, a kada kao sastavni dio njegovih ovlasti i vladarskih prava. U tom je kontekstu podijelio tirane na dvije kategorije upravo po pitanju njihove političke legitimacije. Naime, postojali su tirani *ex defectu tituli*, koji vlast od samoga početka države nelegalno, i tirani *ex parte exercitii*, koji posjeduju legitimitet, no tijekom svoje vladavine postanu tirani i silnici.⁹ No, čini se da je na kraju pitanje nečije tiranije bilo dobrim dijelom uvjetovano političkim kutom gledanja, što će se jasno vidjeti u svim sljedećim primjerima iz kasnosrednjovjekovne Hrvatske.

Prvi je na redu primjer iz Trogira. Radi se o razdoblju vladavine Mateja Zorijeva de Cega u Trogiru između 1311. i 1317., odnosno naknadnim ocjenama o „tiranjskom” karakteru njegove vlasti.¹⁰ O Matejevoj „tiraniji” prije svega se doznaje iz neprocjenjivoga izvora nastalog u lipnju 1319., a riječ je o fragmentima papinske istrage provedene u Trogiru u to vrijeme.¹¹ Povod pokretanju istrage bio je nemili događaj u kojem je Matejev režim krajem svibnja 1315. iz strateških i sigurnosnih razloga uništio franjevački samostan izvan zidina grada Trogira – u strahu da bi samostan mogao poslužiti vojsci bana Mladena II. koja je opsjedala grad radi

---

⁷ Usp. Toma Akvinski, *Država* (Zagreb: Globus, 1990), 60.

⁸ Usp. Nederman, „Three Concepts of Tyranny”, 4-22.

⁹ Vidi: Diego Quaglioni, ur., *Politica e diritto nel Trecento italiano. Il „De tyranno” di Bartolo da Sassoferrato (1314–1357) con l’edizione critica dei trattati „De Guelphis et Gebellinis”, „De regimine civitatis” e „De tyranno”* (Firenca: Leo S. Olschki, 1983), 175-213. Usp. o tome i: Lantschner, *The Logic of Political Conflict*, 35-36. O Bartolu usp. i: Joseph Canning, *A History of Medieval Political Thought: 300-1450* (London; New York: Routledge, 2003), 161, 167-171; Joseph Canning, „Ideas of the State in the Thirteenth and Fourteenth Century Commentators on the Roman Law”, *Transactions of the Royal Historical Society* 33 (1983): 1-27.

¹⁰ Usp. Ljubo Karaman, „Jedna epizoda iz građanskih borba u srednjovjekovnom Trogiru”, *Hrvatska revija* 13 (1940): 303-313; Nada Klaić, *Povijest grada Trogira. Javni život grada i njegovih ljudi* (Trogir: Muzej grada Trogira, 1985), 214-229; Irena Benyovsky Latin, „Politički sukobi u srednjovjekovnom Trogiru i njihov utjecaj na posjedovne odnose u gradu”, u: *Hereditas rerum croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, ur. Alexander Buczynski, Milan Kruhek i Stjepan Matković (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003), 44-51; Irena Benyovsky Latin, *Srednjovjekovni Trogir: prostor i društvo* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2009), 24-26.

¹¹ Usp. Hrvatska (dalje: HR) – Nadbiskupijski arhiv Split (dalje: NAS) – Ostavština Ivana Lučića (dalje: OIL), sv. 542, fol. 70-73v.

rušenja Matejeva režima.¹² Istraga je provedena u skladu s nalogom pape Ivana XXII. iz ožujka 1319., kojim je zadužio hvarškoga biskupa Grgura te Stjepana, župnika Sv. Petra Novog iz Zadra, da istraže okolnosti rušenja samostana.¹³ Da bi se shvatilo zašto bi netko uopće Mateja percipirao kao tiranina, nužno je dati kratku rekonstrukciju zbivanja od 1310., koja se najvećim dijelom može napraviti baš uz pomoć teksta papinske istrage. Za razliku od ostalih izvora, koji su uglavnom formalne ili normativne prirode, tekst istrage daje mali uvid u neformalnu razinu, odnosno u ono što se stvarno događalo u praksi.

Pretpostavlja se da se Matej Zorijev natjecao s Marinom Andrijinim oko službe suca ili konzula u gradu i na kraju ostvario prednost, što je izazvalo Marinovu nasilnu reakciju. Naime, Marin je sa svojom pratnjom (*comitiua*) ranio dvojicu konzula i ubio jednoga notara.¹⁴ Fragmenti papinske istrage ne nude nikakve datacije, no na temelju ostalih izvora moguće je pretpostaviti da su se ti događaji odvijali negdje između kraja 1310. i kolovoza 1311. godine. Marin je zajedno sa svojom pratnjom prognan iz grada i osuđen na plaćanje nespecificirane novčane svote, no u nekom se trenutku vratio u Trogir kada je Matej već konsolidirao vlast, pa je ovoga puta dragovoljno napustio grad zajedno sa svojim rođacima i pristašama.¹⁵ U suštini se radi o tome da je svatko od njih predstavljao jednu od dviju gradskih plemićkih frakcija i da Marin nije htio prihvatiti poraz, pa se zato odlučio za uporabu nasilja. Međutim, to je dovelo do kontraefekta jer je omogućio Mateju da se uz odobravanje trogirskoga stanovništva učvrsti kao konzul i kapetan grada ne bi li se stabilizirala uzavrela politička situacija.¹⁶ Dakle, jasno je da je Matej od početka imao politički legitimitet, koji Marin zapravo nije imao.

No u međuvremenu je došlo do promjena, pa je pozvan strani potestat Pilater Rambertov iz Marke, zajedno sa svojim zamjenikom Rajnerijem Manfredovim, koji se u izvorima prate od travnja do srpnja 1312. godine.¹⁷ Može se zaključiti da se netom prije toga Marin Andrijin vratio u Trogir budući da se navodi da je obećao Petru Conlice isplatiti neki dug na trogirskom sudu 24. ožujka 1312. godine.¹⁸ Čini se da Marinov povratak u grad valja dovesti u izravnu korelaciju s dolaskom potestata, koji je valjda trebao urediti njihove razmirice. Međutim, to se nije dogodilo, nego je Pilater napustio Trogir i prepustio upravu svojem zamje-

¹² Vidi: Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. VIII (Zagreb: JAZU, 1910), dok. 317, str. 388.

¹³ Usp. Ivan Lučić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. I (Split: Čakavski sabor, 1979), 388; Giovanni Lucio, *Memorie storiche di Tragvrio ora detto Trav* (Venecija: Stefano Curti, 1673), 161.

¹⁴ Usp. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, sv. I, 366-368. Vidi: HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 73-73v.

¹⁵ Usp. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, sv. I, 368. Vidi: HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 73-73v.

¹⁶ HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 73.

¹⁷ Miho Barada, prir., *Trogirski spomenici. Zapisnici kurije grada Trogira od 1310. do 1331.* (Split: Književni krug, 1988), dok. 46, str. 137-138; dok. 51, str. 144-149.

¹⁸ Barada, *Trogirski spomenici*, dok. 18, str. 392.

niku. U tekstu istrage ističe se potom da je Matej iskoristio tu situaciju te oružjem istjerao Rajnerija iz grada i preuzeo upravu.¹⁹ To je moglo biti negdje između kolovoza i listopada 1312. jer u listopadu nalazimo Mateja kako samostalno obnaša vlast, bez dotadašnjih konzula Franje Valentinova i Grgura Lukina.²⁰ Treba pritom istaknuti da je vrlo moguće da je Marin napustio Trogir negdje prije 23. siječnja 1313., kada se na trogirskom sudu navodi Stanul *bayle Marini Andree*, dakle očito u svojstvu njegova zastupnika.²¹ Matej je svojim prevratom izgubio dotadašnji politički legitimitet i prednost (podršku unutar Trogira) koju je imao u odnosu na Marina Andrijina.

Neuspjeh s potestatom situaciju je usmjerio prema daljnjoj eskalaciji neprijateljstva između Matejeve i Marinove frakcije, koja se nalazila izvan grada i čekala potporu bana Mladena II., koji je favorizirao upravo Marina i njegove. Frakcijske sukobe u dalmatinskim i talijanskim komunama karakterizira atmosfera političke isključivosti i nemogućnost uspostavljanja političke kohabitacije između frakcija. Postoje samo neprijatelji ili prijatelji, pa su odnosi između Mateja i Marina bili prepuni tenzija.²² Imajući sve to na umu, moguće je vratiti fokus na situaciju iz svibnja 1315. godine. Ban Mladen II. okupio je vojsku da pomogne Marinu i njegovim pristašama srušiti Mateja i njegov režim i uspostaviti svoju vlast, koja će biti sklonija banu i njegovim interesima. Ban je to pokušao u svibnju 1315., no iz nekog je razloga popustio i zadovoljio se time što je Mateju nametnuo obvezu isplate danka za mir od 10.000 libara. Matej je time kupovao vrijeme za održavanje svojega položaja u gradu. Upravo je u tim vojnim akcijama srušen franjevački samostan zbog sumnje da će ga ban iskoristiti kao uporište za napad na sam grad.²³ Matejeva je vlast potrajala do listopada 1317., kada su ga protjerali, kako kaže tekst istrage, ljudi vlastitoga režima (*fuit expulsus Matheus per populum de suo regimine*), što znači da je izbila pobuna protiv Mateja u redovima njegove frakcije.²⁴ Nakon toga vraćaju se potestati, koji su upravljali u skladu s novom političkom klimom, a ona je bila sklona banu Mladenu i Marinovoj frakciji.²⁵ Naime, to što je Matej uspio dankom privremeno dobiti na vremenu ne znači da je ban odustao od svojih izvornih namjera. Upravo u tim promijenjenim okolnostima sazreli su uvjeti za provedbu istrage, koja je očito imala intenciju dokazivanja

¹⁹ HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 70v.

²⁰ Barada, *Trogirski spomenici*, dok. 47, str. 421; Franjo Rački, „Notae Joannis Lucii”, *Starine XIII* (1881): 225.

²¹ Barada, *Trogirski spomenici*, dok. 88, str. 457.

²² O odlikama frakcijskih sukoba usp. Jacques Heers, *Parties and Political Life in the Medieval West* (Amsterdam: West Holland Publishing, 1977), 15-17, 41-42, 185-196 i *passim*.

²³ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, sv. I, 377-379.

²⁴ Vidi ispravu o pomirenju Trogira i Splita od 30. listopada 1317. u: Smičiklas, *Codex VIII*, dok. 380, str. 462, odnosno izraz u zagradama u: HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 72v.

²⁵ Usp. Rački, „Notae Joannis Lucii”, 229-230.

Matejeve „tiranije” da bi trenutačnoj vlasti dala legitimaciju, iskorištavajući uništenje franjevačkoga samostana kao dobru podlogu za Matejevo ozloglašavanje.

Vjerojatno je cijela istraga bila mnogo iscrpnija, no do danas je ostalo poznato samo nekoliko stranica s nekolicinom zabilježenih svjedoka kao što su Grgur Salingverov (predstavnik franjevaca), Grgur Lukin (bivši Matejev suradnik, a sada denuncijant), Danijel (Jakovljević), Kažot (Nikolin), Ivaniš Bratoslavov, Stjepan Lukšin, Petar Dese Petrova, Marin Andrijić (!) i skradinski biskup Nikola.²⁶ Tadašnji potestat Corrade de Turre zastupao je službeno stajalište da Matej nije bio tiranin, odnosno da je sve odluke donosio u suglasju sa svjetovnom i crkvenom zajednicom, pa tako i odluku o uništenju franjevačkoga samostana i susednom premještanju franjevaca u benediktinski samostan sv. Ivana Krstitelja. Benediktinci su pak prebačeni u ženski samostan sv. Nikole, a potonje redovnice spojene su sa ženskim samostanom sv. Petra.²⁷

Međutim, svjedoci su svi redom iznosili protivni stav o Mateju, ističući da nije vladao zajedno s Velikim vijećem, nego uz pomoć svojih sljedbenika. Tako Grgur Salingverov tvrdi da je Matej sa svojim sljedbenicima uništio samostan bez suglasnosti gradskoga vijeća, što potvrđuju Danijel i Kažot (*Gregorius Salinguere syndicus fratrum minorum iuratus respondit Matheum Sori cum complicitibus suis et non cum consilio destruxit monasterium. Idem Daniel et Casioctus*).²⁸ Grgur je usto tvrdio da Matej nije legalno izabran, nego je oružjem istjerao vikara Rajnerija iz grada i povratio nekadašnju moć, za što je već istaknuto da se moglo dogoditi između kolovoza i listopada 1312. godine. Dakle, prevratom koji je poduzeo protiv Rajnerija Matej je očito prokockao legitimitet koji je stekao tijekom 1311. budući da nitko više ne aludira na same početke, a ne bi bilo iznenađujuće da se radi o detalju koji je namjerno izostavljen iz ove naracije o tiraniji. Isto tako, kaže Grgur, svi oni koji su pobjegli to su učinili upravo zbog straha od tiranina.²⁹ Potom je Grgur upitan je li se Matej pridržavao statuta i običaja, na što je on odgovorio da se nije držao statuta nego je vladao preko odredaba koje je sâm uveo, kao i na temelju svoje samovolje. Ističe da je stare statutarne odredbe Matej dao čak i spaliti, što se teško može potvrditi, no činjenica da se 1322. godine kompilira nova redakcija statuta mogla bi biti donekle sugestivna.³⁰ U nekom trenutku

²⁶ HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 70-73v.

²⁷ HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 70.

²⁸ HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 70v.

²⁹ Usp. *Ponit predictus Gregorius quod dictus Matheus Sori fuit factus capitaneus Traguriensis per consilium et comune Traguriense, respondit dictum Matheum quod negat, immo ascendit palatium et expulit vicarium domini Piliche potestatis, et non fuit factus per consilium nec per comune electus, sed manu armata, et qui fugerunt, fugerunt timore tyranni*. HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 70v.

³⁰ Usp. *Item ponit dictus Gregorius quod ipse Matheus Sori ... Traguriensis cum officialibus ipsius ciuitatis et secundum statuta et consuetudines ciuitatis, respondit quod non secundum statuta dicte ciuitatis, sed secundum sua statuta per ipsum facta et secundum suam uoluntatem, et statuta uetera ciuitatis ipse combussit*. HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 70v-71.

Grgur je kazao da su i određeni klerici (kanonici) napustili grad zbog straha od svjetovnih vlasti jer ih je biskup proglasio pobunjenicima i zatražio pomoć gradskih vlasti u nametanju poslušnosti.³¹

Sljedeći ispitanik, Grgur Lukin, služio je kao konzul između 1310. i 1312., odnosno pripadao određenim *ad hoc* vijećima tijekom 1314. i 1316., te se čini logičnim pretpostaviti da je pripadao Matejevim suradnicima.³² U svojem svjedočenju istaknuo je da je ban Mladen izjavio da namjerava urediti prilike u gradu, odnosno kazniti tiraniju (*quando dominus banus dixit quod uolebat reconciliari dictam ciuitatem et punire et corrigere tyranniam*).³³ Činjenica da je ban Mladen Mateja smatrao tiraninom daje na kompleksnosti ovoga pitanja s obzirom na to da je upravo njega Miha Madijev prikazao kao tiranina. Dakle, to je spomenuto pitanje kuta gledanja i političkih interesa, koji zajednički determiniraju nečiju tiraniju ili legitimitet. Drugim riječima, nije cilj ovdje utvrditi je li Matej stvarno bio tiranin, premda su mnoge njegove odluke same po sebi sugestivne, nego pokazati kako se konstruira i projicira željeno značenje o krucijalnim suvremenim političkim akterima i događajima, iza čega zapravo stoje suprotstavljene političke i interesne pozicije koje treba razumjeti i staviti u kontekst. Osim toga, Grgur Lukin svjedoči da je Matej zastrašivao javnost miješajući se i u privatne poslove ljudi. Na kraju je potvrdio i ostala pitanja o Matejevoj tiraniji (*Item vulgarizatis ceteris articulis de tyrannia, confirmauit*).³⁴

Sljedeći svjedok, Ivaniš Bratoslavov, vjerojatno pučanin, istaknuo je kako je Matej prijetio benediktincima Sv. Ivana Krstitelja da će ih okrutno ozlijediti ako ne naprave po njegovoj naredbi (*uolebat facere incidere cordas et scappularia eorum usque ad culum*) i potom izbaciti iz grada, na što su redovnici iz straha pristali na njegove ucjene.³⁵ Posljednje svjedočenje u kojemu svjedoci eksplicitno progno-

³¹ Usp. *respondit dictus Gregorius syndicus fratrum minorum per sacramentum prestitum quod predicti clerici secesserunt de ciuitate quia preceptum erat de precepto episcopi quia erant sibi rebelles quod aliquis non daret eis aquam, focum nec panem, nec aliquid, et credit quod per timorem layci secesserunt et non propter aliud*. Vidi: HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 72. O sukobu između Kaptola i biskupa vidi suvremenu ispravu od 11. studenog 1314. u: Smičiklas, *Codex VIII*, dok. 307, str. 370-373. Vidi i zapisnike Velikoga vijeća od 21. listopada, 2. studenog i 7. prosinca 1314., u kojima se navodi da biskup kanonike naziva „pobunjenicima” i traži pomoć od svjetovnih vlasti da ih privede pokornosti: HR – Muzej grada Trogira – Ostavština Barada – Zapisi sjednica trogirskoga komunalnog vijeća, 1316. (dalje: MGT), fol. 8, 8v, 10. Suvremeni dokumenti, dakle, uvelike pomažu u datiranju navoda iz papinske istrage.

³² Vidi: Rački, „Notae Joannis Lucii”, 225-228; HR-MGT, fol. 6v, 8.

³³ HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 72.

³⁴ HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 72.

³⁵ Usp. *Ioannes Bractosclau iurauit, interrogatus dixit quod audiuit dictum Matheum Sori dicentem dicto abbati et monachis monasterii sancti Iohannis quod si sue non assentiebant uoluntati, quod ipse uolebat facere incidere cordas et scappularia eorum usque ad culum et postea expellere uolebat ipsos extra Tragurium, et dictus abbas dicebat quod uolebat dare redditus dicti monasterii de quinque annis dictis fratribus minoribus ne expellantur, ideo ui, metu etc. exierunt*. HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 73.

varaju o Matejevoj „tiraniji” jest ono Marina Andrijina, vođe suprotne i u tom trenutku vladajuće frakcije. Marin je, naravno, potvrdio sve navode o tiraniji, istaknuvši da je bio s banom u njegovoj vojsci sa svima ostalima kada im je ban obećao da će ih vratiti u grad, što se odnosilo na svibanj 1315. (*Marinus Andree interrogatus, respondit de tirania uera esse, et ipsum fuisse cum bano in exercitum cum aliis, quos banus restituere uolebat*). Pritom su i neki drugi (neimenovani) bivši prognanici potvrdili sva pitanja o Matejevoj tiraniji, posebice što se ticalo tretmana prema franjevcima i premještaja redovnika (*et ceteri exstrinseci sibi uulgarizatis capitulis respondent uerum de tirania, et tunc quando hec tractabantur monasterium sancti Nicolai habitabatur a monacis et sancti Iohannis Baptiste a minoribus*).³⁶ Sve u svemu, Matej Zorijev prikazan je kao tiranin, odnosno vladar bez legitimiteta i legaliteta koji terorizira svoje podanike, ne upravlja u skladu sa statutima i običajima niti donosi odluke preko postojećih institucija vlasti, nego vlada po svojoj volji uz pomoć osobnih sljedbenika i suradnika. Iako ta ocjena najvećim dijelom (vjerojatno) odgovara realnosti, svejedno ostaje činjenica da su ga optuživali protivnici koji su koristili slične ili iste metode, ili su i sami završili oslikani kao tirani poput bana Mladena II. Valja završiti s činjenicom da je razdoblje Matejeve vlasti ostalo oslikano kao vrijeme tiranije, što se nalazi u odluci Velikoga vijeća iz 1340. kojom se ukidaju dotadašnja ograničenja na ukupni broj vijećnika, no oduzima se pravo ulaska u Vijeće onima koji su to postali *tempore tirranie*.³⁷

„Opća mjesta” o tiraniji vidljiva su i u tekstu Mihe Madijeva u kojem se izravno obrušava na bana Mladena II. i njegove metode vladanja. Iako Miha ne koristi eksplicitno izraz „tiranin”, iz opisa je jasno da suštinski cilja upravo na to. Naime, Miha zamjera banu što su njegovi službenici svakodnevno činili nepravde na prostoru Hrvatskoga Kraljevstva (... *nolens tolerare tot mala, quae in Regno Chroatie atque Dalmatie per rectores, et officiales ipsius bani perpetrabantur quotidie*...): oduzimali su crkvama prihode, oskvrnjivali crkvene brakove i silovali mlade djevice, pljačkali trgovce, nasilno oduzimali zemlju i posjede dalmatinskih gradova, koje su dijelili među sobom po snazi, smatrajući da im sve izvan gradova pripada po očinskom pravu i moći koju im je dao Bog.³⁸ Potom optužuje Bribirce da su vješali taoce, odnosno plemićima odrubljivali glavu (*Item obsides faciebant suspendi, et nobiles decapitari*), nakon čega se osvrće na neke moti-

³⁶ HR-NAS-OIL, sv. 542, fol. 73.

³⁷ Vidi: Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. X (Zagreb: JAZU, 1912), dok. 389, str. 554-555.

³⁸ Usp. *Nam redditus ecclesiarum auferebant, matrimonia secundum Deum, quae erant facte minime observabant, mulieres, et puellas virgines violabant, mercatores depraedabant, nec non terras, et possessiones civium maritimarum, et Dalmatinorum per vim accipiebant, et inter se per fortem ipsi dividebant asserentes, quod nobis sub iacent omnia, quae extra civitates, sunt tam jure paterno, quam jure potencia a Deo nobis concessae*. Vidi: Iohannes Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex* (Amsterdam: Apud Ioannem Blaeu, 1666), 377.

ve iz Biblije. Miha potom dramatično iznosi niz optužujućih pitanja upućenih Mladenu II. Pita bana gdje je njegova moć, budući da je sve ostale vladare držao nevažnima; gdje je njegova uzvišenost s obzirom na to da nije poštovao katoličku vjeru i Crkvu time što je sâm postavljao biskupe, opate i opatice; gdje je njegova oholost zbog koje je plijenio siromašne gradove Dalmacije i Hrvatske, koji su samo htjeli živjeti u miru; gdje mu je bila mudrost kada mu je bilo draže slušati doušnike nego dobre savjetnike?³⁹ Premda je običavao čitati riječi Biblije, nije ih se pridržavao, smatra Miha (*Solebas frequentare in legendo Bibliam, sed non observabas verba Bibliae*). Zbog svega toga Bog ga je kaznio i oduzeo mu vlast (*Ideo Deus punit te, et deponit expoliando de Regno suo*).⁴⁰

Miha je Mladenov pad interpretirao kroz klasičnu srednjovjekovnu nabožnu formu – bio si ohol i nepravedan silnik koji nije poštovao ljudske i božanske zakone, zbog čega te Bog na kraju kaznio i uklonio s vlasti.⁴¹ Upravo to tvori književnu definiciju tiranina u praksi, i možda se Miha namjerno suzdržao od toga da banu prilijepi etiketu „tiranina” jer bi to vjerojatno bilo „neprobavljivo” za mnoge suvremene političke aktere, pogotovo one koji su na određeni način bili povezani s Bribircima, a takvih je bilo na cijelom području bibrirskoga vladanja – pa i u samome Splitu. No stvar je i u nečemu drugom. Suštinska odlika tiranije jest nedostatak političkoga legitimiteta, što se nikako nije moglo povezati s Bribircima, koji su još od 1292. i 1293. zadobili nasljednu bansku čast, kojoj su nastojali dati i poseban ideološki legitimitet u kontekstu etničkoga diskursa.⁴² To je sve svakako

³⁹ Usp. *Vbi ergo est bane Mladene potentia tua; qua pro nihilo reputabas omnes reges terrae, ubi est sublimitas tua, qua Deum coli cotesnebas et ecclesiam catholicam, quoniam ordinabas episcopos, abbaties et abbatissas? Ubi est superbia tua, qua expoliabas, et de pauperibus civitatibus Dalmatiae et Croatiae volentes in pace vivere, et in iure suo permanere ubi est discretio tua, qua plus diligebas susurriones audite, quam bonos consultores?* Lucius, *De regno*, 377.

⁴⁰ Vidi cijeli tekst u: Lucius, *De regno*, 377.

⁴¹ Treba pritom imati na umu da se Miha Madijev prije svega nadovezuje na splitskoga arhiđakona Tomu i njegovu kroniku Splita od sredine 13. stoljeća, pa tako i u pogledu negativnoga oslikavanja hrvatskoga plemstva kao rušilačkoga elementa u razvoju Splita, što je jedno od korištenih književnih „općih mjesta”. Usp. Mirjana Matijević Sokol, „Regimen Latinorum Arhiđakona Tome u teoriji i praksi”, u: *Studia mediaevalia selecta. Rasprave i prinosi iz hrvatske srednjovjekovne povijesti*, ur. Tomislav Galović (Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, 2020), 195-211 i Mirjana Matijević Sokol, „Splitski srednjovjekovni književni krug”, u: *Studia mediaevalia selecta. Rasprave i prinosi iz hrvatske srednjovjekovne povijesti*, ur. Tomislav Galović (Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, 2020), 51-67.

⁴² Usp. Damir Karbić, „Šubići Bibrirski do gubitka nasljedne banske časti (1322.)”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 22* (2004): 14-15; Damir Karbić, „Šubići i ‘dobri kralj Zvonimir’. Prilog proučavanju upotrebe legendi u politici hrvatskih velikaških obitelji”, *Krčki zbornik 42* (2000): 271-279; Damir Karbić, „Hrvatski velikaši i plemići i ugarska kruna u razdoblju kasnih Arpadovića i Anžuvina”, u: *Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara: ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura = A horvát-magyar együttélés fordulópontjai: intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra*, uredili Pál Fodor i Dinko Šokčević (Budimpešta; Zagreb: Mađarska akademija znanosti; Hrvatski institut za povijest, 2014), 177-183; Mladen Ančić, „Ljetopis kraljeva Hrvatske i Dalmacije. Vrijeme nastanka i autorstvo Hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina”, *Zgodovinski časopis 44* (1990), br. 4: 521-546; Ivan Majnarić, *Plemstvo zadarskoga zaleda u XIV. i XV. stoljeću*

moglo biti poznato kroničaru Mihi Madijevu de Barbezanis, koji je i sam bio vrlo aktivan u splitskom političkom životu i vjerojatno osobno imao prilike upoznati mnoge važne političke aktere iz prve polovine 14. stoljeća s prostora Hrvatskoga Kraljevstva.

Miha polazi iz perspektive političke elite splitske komune, koja u principu u hrvatskim velikašima vidi prijetnju komunalnoj autonomiji Splita i drugih dalmatinskih gradova, što nikako nije u interesu gradskoga plemstva, bez obzira na to koliko ono bilo povezano (obiteljski, poslovno ili politički) s hrvatskim plemićima. Pritom nije u pitanju samo sukob između različitih struktura moći sa suprotstavljenim interesima, nego se uočavaju određene sadržajne diskrepancije u shvaćanju političke vlasti. Dok ban Mladen II. nastupa u praksi kao suvereni vladar i očekuje podložnost po „očinskom pravu i moći danoj od Boga”,⁴³ komunalne političke elite koncentriraju moć unutar kolektiva, odnosno u institucijama vlasti koje su pod njihovom kontrolom i uvijek se odupiru većem širenju utjecaja hrvatskoga bana ili općenito hrvatskih velikaša. Dakle, radi se o dihotomiji između koncentracije moći u rukama jedne osobe (kao u talijanskim sinjorijama) odnosno u rukama jedne skupine, gdje se rijetko koji član elite pretjerano ističe (barem ne formalno) osim u specifičnim situacijama, kao što je opisani slučaj s Matejem Zorijevim de Cega iz Trogira.⁴⁴ Međutim, činjenica da sâm ban Mladen II. naziva Mateja tiraninom jasno sugerira da su i „tirani” mogli druge ozloglašavati kao „tirane”, a ne samo predstavnici gradskih plemstava ujedinjenih u komunalnoj ideologiji.⁴⁵ Osim toga, Miha Madijev kratko komentira i Jurja II. Bribirskog, koji je nakon Mladenova pada 1322. preuzeo vodstvo nad rodnom i nastojao povratiti onu razinu autoriteta i moći koju je prethodno imao njegov brat. Upravo ga je zbog toga Miha imao potrebu kritizirati, optužujući ga da je uz pomoć Zadrana htio uništiti Split i postati ban, u čemu se opet krije optužba za silništvo i samovolju (*O comes Georgi, quid cogitabas si superavisses et prevaluisses Nelipitium, et Georgium banus Chroatiae et Dalmatiae ordinari per Iadrienses*

(Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018), 102-104. O tim pitanjima pisano je primjerice i u: Ivo Goldstein, „Kako, kada i zašto je nastala legenda o nasilnoj smrti kralja Zvonimira? (Prinos proučavanju mehanizma nastajanja legendi u hrvatskom srednjovjekovnom društvu)”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 17 (1984), br. 1: 35-54. Međutim, zaključcima iznesenim u posljednjem radu treba pristupiti s velikom dozom skepse.

⁴³ Vidi ponovno: Lucius, *De regno*, 377.

⁴⁴ Usp. Philip J. Jones, „Communes and Despots: The City State in Late-Medieval Italy”, *Transactions of the Royal Historical Society* 15 (1965): 71-96.

⁴⁵ U ovom kontekstu isplati se podsjetiti na stav splitskoga plemstva o vojvodi Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću, koji je od studenoga 1403. pa do lipnja 1413. nosio titulu splitskoga hercega. Splićani su se pobunili protiv njegove vlasti i otjerali njegove najamnike u lipnju 1413., nazivajući ga naknadno „faraonom” od čijega su se ropstva oslobodili (*per la liberatione dalla sua seruitù, dandoli titolo di Faraone*). Vidi: Lucio, *Memorie storiche*, 394. Vidi o tome i u: Mladen Ančić, „Neuspjeh dualističke alternative. O recepciji bosanske ‘hereze’ u komunalnim društvima istočnoga Jadrana”, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* XXII (1987), br. 23: 20.

et destruere Spaletum hoc contra regem Vngariae et duces Venetiarum procedebatur).⁴⁶

Posljednji primjer dotiče se tiranije jedne vladajuće grupacije, odnosno trogirskoga plemstva početkom 15. stoljeća. Nakon mletačkoga zaposjedanja grada Trogira 22. lipnja 1420. dolazi do korjenitih promjena u odnosima moći u gradu, posebice u pitanju privilegiranoga statusa plemstva i njihova odnosa spram neplemića (pučana). Nastup mletačke vlasti doveo je do relaksacije pravnoga i političkoga položaja neplemića. U tim promijenjenim političkim okolnostima javlja se intenzivan pučki angažman na samome početku, u nadi da će ih nova vlast pravno izjednačiti s plemićima ili barem imati naklonjeniji pristup od lokalnoga trogirskog plemstva. U kontekstu toga početnog elana prate se i pučke molbe upućene izravno u Veneciji mletačkim vlastima od trogirskih pučkih poklisara u siječnju 1421. godine. Za pučane je dotadašnji ustroj vlasti bio plemićka tiranija, od koje su strahovali i nakon uspostave mletačke vlasti zbog djelovanja prognanih trogirskih plemića pod vodstvom Mikacija Vitturija. Mikacije je (neformalno) upravljao gradom i njegovom obranom, a na kraju je pobjegao tijekom noći 21. lipnja netom prije ulaska mletačke vojske u grad.⁴⁷

Bojazni pučana mogu se iščitati iz podneska njihovih poklisara iz siječnja 1421., a radilo se o Antunu Andrijinu, Lovri Stipoševu i Kristoforu Stjepanovu.⁴⁸ Poklisari uz ostalo tvrde da su plemići zajedno s trogirskim biskupom (Šimunom de Dominis, koji je također pobjegao iz grada) uzurpirali kraljevske ovlasti i ponašali se kao tirani, pri čemu im nije bilo dovoljno to što su imali na raspolaganju i komunalne i crkvene posjede, nego su im se htjeli i „napiti krvi” (*erant aliqui nobiles, qui cum ipso /episcopo/ Traguriensi et malefactoribus advenis potestatem regis usurpaverant tanquam tirani, bona comunitatis et ecclesiastica non sufficie-*

⁴⁶ Usp. Lucius, *De regno*, 379.

⁴⁷ O mletačkom osvajanju sjeverne i srednje priobalne Dalmacije usp. Marko Šunjić, *Dalmacija u XV stoljeću* (Sarajevo: Svjetlost, 1967), 47-66. O Mikacijevu djelovanju usp. Ivan Lučić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. II (Split: Čakavski sabor, 1979), 896-916. Općenito o razvoju novoga poretka pod Venecijom nakon 1420. usp. Tomislav Raukar, „Društvene strukture u mletačkoj Dalmaciji”, u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, ur. Mirjana Gross (Zagreb: Liber, 1981), 111-114; Klaić, *Povijest grada Trogira*, 369-370; Nada Klaić, Ivo Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.* (Zadar: Filozofski fakultet u Zadru, 1976), 484; Tomislav Raukar, *Zadar u XV stoljeću: ekonomski razvoj i društveni odnosi* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1977), 58-60; Tomislav Raukar et al., *Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797.* (Zadar: Filozofski fakultet u Zadru, 1987), 43-44, 109-112; Nella Lonza, „Il ruolo catalizzatore del dominio veneziano del primo Quattrocento nell’articolazione di alcune comunità dalmate”, u: *Comunità e società del Commonwealth Veneziano*, ur. Gherardo Ortalli, Oliver Jens Schmitt i Ermanno Orlando (Venecija: Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 2018), 95-111.

⁴⁸ Navedeni poklisari izrijekom su predstavljeni kao „zastupnici cijeloga trogirskog puka” (*oratoribus totius populi nostri Tragurii*). Vidi: Šime Ljubić, ur., *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga VIII: *Od godine 1420. do 1424.* (Zagreb: JAZU, 1886), 67.

bant eis, sed adhuc conabantur nostrum sanguinem).⁴⁹ Za razliku od dosadašnjih primjera, gdje se tiranija veže prvenstveno uz grijeh i zloporabe jedne osobe, ovdje se za tiraniju optužuje cijelu vladajuću grupaciju, što je podrazumijevalo nedostatak legitimiteta, odnosno uzurpaciju kraljevskih ovlasti te svjetovnih i crkvenih dobara, zajedno s okrutnim postupanjem prema „podanicima”. Dakle, suštinski se radi o istoj optužbi, samo se ne primjenjuje više na jednu osobu nego na cijelu vladajuću grupaciju objedinjenu u trogirskom plemstvu i biskupu. U prethodna dva primjera radilo se o uporabi političke promidžbe samih političkih aktera koji su pripadali različitim strukturama moći, a u ovom slučaju imamo podvojenost između vladajuće skupine koja drži moć te neplemića i pučana koji su izuzeti iz procesa političkoga odlučivanja. U tom je smislu konflikt poprimio značajke širega društvenog sukoba i prijepora pod mletačkim okriljem. To je važno istaknuti budući da u srednjovjekovnom periodu uglavnom dominiraju frakcijski sukobi unutar okvira političke elite i njihovih klijentelističkih mreža.⁵⁰

Nastavno na temeljnu ocjenu o plemićkoj tiraniji, nastavljaju sa svojim pritužbama i u tom se smislu žale da ih plemići maltretiraju. Pritom citiraju jednoga plemića koji im je dobacio: „mislite da ste slobodni i da ćete nešto dobiti od Sv. Marka, ali vidjet ćete kako će vama (zapravo) upravljati” (*putabatis esse liberi, et quod daretur vobis ala sancti Marci, videte quomodo sitis modo tractati*).⁵¹ Treba naglasiti da su se pučani požalili na veliki požar u kojem je navodno izgorio cijeli *burgus* ili *civitas nova* (zapadni dio grada u kojem su živjeli neplemići), te su plemići upućivali poruge upravo tim osiromašenim ljudima, koji su se nadali pomoći i spasu isključivo od Venecije.⁵² Mletačke vlasti uništile su iz sigurnosnih i strateških razloga zid koji je dijelio stari grad, u kojemu su živjeli plemići, od novoga grada u kojemu žive pučani i svi ostali neplemići. No to je kod pučana moglo istovremeno ostaviti i pozitivan dojam u kontekstu njihovih očekivanja od Venecije.⁵³ Može se reći da je Venecija u osvojenim gradovima najčešće zadržavala zatečeno stanje bez želje za bilo kakvom stvarnom promjenom društvene strukture. Prema tome, mletačke vlasti nigdje nisu politički izjednačile pučane s plemićima jer bi to na kraju dovelo u pitanje politički monopol samoga mletačkog patricijata u Veneciji.⁵⁴

⁴⁹ Ljubić, *Listine VIII*, 67.

⁵⁰ Ukratko o horizontalnim (klasnim) i vertikalnim (frakcijskim) sukobima i važnosti njihova diferenciranja usp. Janet M. Bujra, „The Dynamics of Political Action: A New Look at Factionalism”, *American Anthropologist* 75 (1973), br. 1: 132-152; Heers, *Parties and Political Life*, 1-11; Lantschner, *The Logic of Political Conflict*, 5.

⁵¹ Ljubić, *Listine VIII*, 67.

⁵² Ljubić, *Listine VIII*, 67.

⁵³ Usp. Irena Benyovsky Latin, „The Venetian impact on urban change in Dalmatian Towns in the first half of the fifteenth century”, *Acta Histriae* 22 (2014), br. 3: 25.

⁵⁴ O ustroju mletačkoga pomorskog imperija u 14. i 15. stoljeću podrobnije usp. Monique O’Connell, *Men of Empire. Power and Negotiation in Venice’s Maritime State* (Baltimore: The John Hopkins Uni-

Međutim, to nije bilo jedino poslanstvo. Drugo je uslijedilo neposredno prije 2. kolovoza 1421., otkada datiraju mletački odgovori na te nove pučke molbe i pritužbe. Valja istaknuti da su pučke molbe sačuvane posredno u tekstu samih odgovora, no ne i u cijelosti u formi izvornoga dokumenta. U mletačkim odgovorima stavlja se veliki naglasak na spomenutoga Mikacija i njegovo subverzivno djelovanje protiv mletačkih vlasti na području Trogira i ostalih gradova pod mletačkom kontrolom. U tom kontekstu pučani iznose strahove vezane za Mikacija i određene glasine koje šire njegovi ljudi – da se Venecija sprema napustiti Trogir i ostale dalmatinske gradove zbog novih pregovora s kraljem Sigismundom. Mletački odgovori nastoje utješiti pučane da ništa od toga nije točno, a jasno je da, ako je i bilo takvih pregovora, do takva razvoja događaja na kraju nije došlo.⁵⁵

Izuzev prikazana tri primjera, o kojima vrela dopuštaju detaljniji uvid, razmotrit će se još nekoliko primjera u kojima jedan centar moći paušalno optužuje drugi za tiraniju. Kao i u prethodnim slučajevima, kriterij izbora relevantnih primjera polazi od toga da se obuhvati što više različitih političkih perspektiva. U srpnju 1357. Split i Trogir zajednički izvode pobunu i tjeraju svoje mletačke knezove, svjesni da Venecija gubi rat protiv kralja Ludovika Anžuvinca i da je samo pitanje vremena kada će ugarska vojska ući u njihove gradove. Polazeći od toga, shvatili su da je profitabilnije predati se ugarskoj vlasti dragovoljno, a ne čekati razvoj situacije.⁵⁶ Ubrzo nakon prevrata početkom srpnja mletačke vlasti apeliraju na Trogirane 15. srpnja da ustraju u vjernosti, podsjećajući ih na to da svoju slobodu zapravo trebaju zahvaliti njima koji su ih oslobodili od „sužanjstva i tiranskoga jarma”, što se konkretno odnosilo na zbivanja iz 1322., kada je uspostavljena mletačka vlast u Trogiru.⁵⁷ Međutim, slične optužbe mogu se pronaći i u kraljevskim ispravama. Radi se zapravo o smišljenoj namjeri kreiranja željene političke memorije, koja se unosi na početak svakoga dokumenta prije same dispozicije.⁵⁸ Primjer toga isprava je kojom kralj Ludovik 29. studenog 1359. nagrađuje Pavla

---

versity Press, 2009); Gherardo Ortalli et al., ur., *Povijest Venecije*, sv. 1 (Zagreb: Antibarbarus, 2007), 261-305; Michael E. Mallett, John R. Hale, *The Military Organisation of a Renaissance State. Venice c. 1400 to 1617* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), 1-212.

⁵⁵ Ljubić, *Listine VIII*, 105.

⁵⁶ Usp. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, sv. I, 582-594.

⁵⁷ Usp. *cum vos semper sicut filios et fratres tractaverimus, et tractare perpetuis temporibus conabamur, dum enim reminisemur fideles, dilectissimi de quam miserabili servitutis et tyrannidis iugo a primordio vos in statum libertatis, et in Signum gratiae nostrae recepimus, et quam dulciter ac benigne vestram conservationem et bonum procuraverimus*. Vidi: Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. XII (Zagreb: JAZU, 1914), dok. 322, str. 424-425.

⁵⁸ Usp. istu metodu kralja Sigismunda u kreiranju negativnoga narativa o pobunjenicama s kraja 14. stoljeća u: Mladen Ančić, „Od tradicije ‘sedam pobuna’ do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća”, *Povijesni prilozi 37* (2009), br. 37: 68-70. Slična je stvar i s oblikovanjem narativa o nasilnoj smrti kraljice Elizabete, u čemu isti autor vidi zapravo propagandnu konstrukciju nastalu na dvoru kralja Sigismunda. Vidi: Ančić, „The Murder of Queen Elizabeth”, 386-388 i *passim*.

Petrova de Wlchee, familijara nekadašnjega hrvatskog bana Ivana Čuza, dije-lom posjeda Geresd za njegove zasluge u uspostavljanju ugarske vlasti u Zadru, Splitu i Trogiru. Kralj je pritom kazao za Mlečane, svoje žestoke suparnike, da su tiranski okupirali i držali spomenute gradove (... *reoptencione, obsessione et rehabiciotte ciuitatum nostrarum maritimarum Jadre scilicet, Spaleti et Tragurii, que olym per Venetos nostros notorios emulos tiranice detinebantur occupate, nobis per eundem Paulum facte...*).⁵⁹ Dakle, uporaba diskursa o tiraniji očito je bila svojstvena svim političkim akterima, što se odnosilo i na kraljev tretman hrvatskih velikaša i njihove „tiranije” do konsolidacije ugarske vlasti 50-ih godina 14. stoljeća u srednjovjekovnoj Hrvatskoj.

Za sve zasluge koje je učinio njemu i njegovu ocu Karlu Robertu, kralj 28. travnja 1359. nagrađuje Franju Stjepanova iz Zadra posjedima izumrlih Draganića s područja Luke. Kralj ističe da nema vjerodostojnih isprava koje bi mogle regulirati nasljedstvo, pri čemu se u to ne ubrajaju isprave iz vremena tirana koji su se suprotstavljali kraljevskoj vlasti, što bi se vjerojatno trebalo odnositi na knezove Bribirske i druge hrvatske velikaše, posebice na kliškoga kneza Mladena III. i kninskoga kneza Nelipca (*non ualente prescriptione tempore tiranprorum // terram Croacie contra nostram maiestatem detinentium elapsa*).⁶⁰ Isti taj diskurs prati se i mnogo ranije, naime u ispravi o mirenju između kralja Ludovika i cetinskoga kneza Ivana Nelipića od 21. studenog 1345., gdje kralj ističe da su magnati i plemići Hrvatskoga Kraljevstva tiranski uzurpirali vlast, odnosno otuđili se od „naše svete krune” i počinili mnoge greške. Međutim, kralj nije htio Ivana držati odgovornim za postupke njegova nedavno preminuloga oca, kneza Nelipca, pa ga je svečano prihvatio za vazala.⁶¹ Optužbe za tiraniju zabilježene su sa svih strana političkoga spektra, a i ne samo tamo nego i na razini svakodnevnih odnosa moći između lokalnih upravitelja i žitelja, kao što se vidi na primjeru grada Korčule 1428. godine. Naime, u gradu je izbila kuga i većina stanovnika napustila je grad i preselila se u unutrašnjost otoka. Gradski je knez zbog prethodno proglašene karantene grada u međuvremenu zabranio ulazak u grad nekim plemićima koji su se htjeli vratiti. Njihova je reakcija bila vrlo burna, pa mu je jedan plemić rekao „da je tiranin i da želi ponižavati ovaj grad... ja ću ti se osvetiti...”, na što mu je knez lukavo kontrirao riječima: „nisam ja tiranin, a čak i da jesam, [mletačka] država bi za to saznala, nego si ti tiranin jer odbijaš prihvatiti zakone države.”⁶² Dakle, diskurs o tiraniji bio je toliko sveprisutan i ukorijenjen

⁵⁹ Smičiklas, *Codex XII*, dok. 488, str. 648.

⁶⁰ Smičiklas, *Codex XII*, dok. 428, str. 567.

⁶¹ Usp. *quod cum dudum regnum nostrum Dalmacie, iure et ordine geniture nobis debitum, per quosdam magnates et nobiles ipsius regni tirannica eorum potestate seuiente, a sacro nostro dyademate alienatum, in errorem deuenisset plurimorum*. Vidi: Tadija Smičiklas, ur., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. XI (Zagreb: JAZU, 1913), 249-250.

⁶² Citati su preuzeti iz: Oliver Schmitt, „Addressing Community in Late Medieval Dalmatia”, u: *Meanings of Community across Medieval Eurasia. Comparative Approaches*, ur. Eirik Hovden, Christina

u kulturnom i političkom imaginariju zajednice da je ljutitome plemiću prirodno došlo da kneza optuži da je tiranin, a onda i knez njega. Tiranija u osnovi označava onoga koji se ne drži ustaljenih ljudskih i božanskih zakona i po tome je i podanik svojim neposluhom teoretski mogao biti „tiranin”, a korčulanski je knez toga očito bio svjestan. Diskurs o tiraniji bio je sastavni dio društvenoga znanja lokalnih zajednica na prostoru srednjovjekovne Hrvatske.

Isto tako diskurs o tiraniji predstavlja i vrstu političke propagande koja je imala za cilj delegitimirati političke protivnike optužbom za tiraniju (okrutnost; silništvo; uzurpacija vlasti; nepravda; samovolja; privatni interesi; nametanje izvanrednoga stanja; suspenzija zakona i običaja itd.). Dakle, kada se htjelo nekoga političkog aktera diskvalificirati i na neki način „izopćiti” iz političke arene, barem na ideološkoj razini, tada ga se prokazivalo kao tiranina koji se ne drži prihvaćenih društvenih (kršćanskih) normi. Prokazivati protivnike kao tirane bilo je svojstveno različitim političkim akterima i strukturama moći (gradskim elitama, frakcijama, banovima, velikašima, kraljevima, republikama itd.), što sugerira da se radilo o zajedničkom elementu tadašnje političke kulture na hrvatskoj i široj europskoj razini, a to je jasno kada se hrvatski primjeri uklope u spoznaje dosadašnje inozemne historiografije. Korišteni primjeri namjerno su problematizirani jer je svaki od njih podrazumijevao različiti kut gledanja: od frakcije Marina Andrijina i bana Mladena, kroničara Mihe Madijeva i splitske komunalne elite, trogirskih pučana, korčulanskoga plemića, Venecije, pa sve do ugarskoga kralja.

Na kraju, umjesto da se zaista dokazuje ili opovrgava nečija „tiranija”, cilj je bio usmjeriti pozornost na pitanje političke propagande i njezine namjene kao sredstva za političko-ideološku borbu. Da bi se to doista razumjelo, nužno je svaki takav primjer prokazivanja protivnika kao „tiranina” smjestiti u politički kontekst u kojemu se taj diskurs koristi kao sredstvo političke borbe. Drugim riječima, politički diskurs je misaoni konstrukt koji treba razlikovati od stvarnih postupaka, odnosno treba svakom pojedinom slučaju pristupiti posebno i utvrditi vezu između diskursa i praktičnoga djelovanja. Uvijek su postojali konkretni razlozi i povodi za aktualiziranje diskursa o tiraniji, koji se mogu pravilno shvatiti tek rekonstrukcijom odnosa moći u danom trenutku. Ovaj je rad htio živopisnim primjerima samo ukratko upozoriti na ponešto drugačije poimanje naizgled običnih „općih mjesta” o tiraniji kao zapravo integralnih dijelova kulture vlasti u političkoj svakodnevnici srednjovjekovne Dalmacije i Hrvatske.

Lutter i Walter Pohl (Leiden: Brill, 2016), 131-132. Ovaj autor također se dotiče diskursa o tiraniji kao sastavnom dijelu renesansne političke kulture unutar okvira Mletačke Republike, a na primjeru Korčule „tiranija” je iz perspektive domaćega plemstva napad na „stare i dobre običaje”, odnosno na plemićke staleške povlastice. U tom smislu plemići kneževe odluke o prikupljanju poreza od 1426. također nazivaju tiranijom (Schmitt, „Addressing Community”, 131).

Neobjavljeni izvori

Hrvatska – Muzej grada Trogira, Trogir – Ostavština Barada – Zapisi sjednica trogirskoga komunalnog vijeća (HR-MGT)

Hrvatska – Nadbiskupijski arhiv Split, Split – Ostavština Ivana Lučića (HR-NAS-OIL)

Objavljeni izvori i literatura

Ančić, Mladen. „Neuspjeh dualističke alternative. O recepciji bosanske ‘hereze’ u komunalnim društvima istočnoga Jadrana”. *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu* XXII (1987), br. 23: 7-35.

Ančić, Mladen. „Ljetopis kraljeva Hrvatske i Dalmacije. Vrijeme nastanka i autorstvo Hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina”. *Zgodovinski časopis* 44 (1990), br. 4: 521-546.

Ančić, Mladen. „Od kralja ‘poluboga’ do prvih ideja o ‘nacionalnom’ kraljevstvu”. U: *Kolomanov put*, uredili Jelena Borošak-Marijanović, Dora Bošković, Marina Bregovac Pisk, Ela Jurdana i Ankica Pandžić, 42-111. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2002.

Ančić, Mladen. „Zajednička država’ – srednjovjekovna stvarnost ili povijesna utvara”. U: *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918.*, uredio Milan Kruhek, 51-63. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004.

Ančić, Mladen. „Od tradicije ‘sedam pobuna’ do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvome desetljeću 15. stoljeća”. *Povijesni prilozi* 28 (2009), br. 37: 43-94.

Ančić, Mladen. „Dva teksta iz sredine 14. stoljeća. Prilog poznavanju ‘društvenog znanja’ u Hrvatskom Kraljevstvu”. *Starohrvatska prosvjeta* 40 (2013), br. 3: 155-200.

Ančić, Mladen. „The Murder of Queen Elizabeth – a Case Study of the Late Medieval Political Propaganda”. U: *Aspice hunc opus mirum. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana Nikole Jakšića*, uredili Ivan Josipović i Miljenko Jurković, 385-406. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2020.

Barada, Miho, prir. *Trogirski spomenici. Zapisci kurije grada Trogira od 1310. do 1331.* Split: Književni krug, 1988.

Benyovsky Latin, Irena. „Politički sukobi u srednjovjekovnom Trogiru i njihov utjecaj na posjedovne odnose u gradu”. U: *Hereditas rerum croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, uredili Alexander Buczynski, Milan Kruhek i Stjepan Matković, 44-51. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.

Benyovsky Latin, Irena. *Srednjovjekovni Trogir: prostor i društvo*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2009.

Benyovsky Latin, Irena. „The Venetian impact on urban change in Dalmatian Towns in the first half of the fifteenth century”. *Acta Histriae* 22 (2014), br. 3: 2-44.

Borošak-Marijanović, Jelena; **Bošković**, Dora; Bregovac Pisk, Marina; Jurdana, Ela; Pandžić, Ankica, ur. *Kolomanov put*. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2002.

Bourdieu, Pierre. „From the King’s House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field”. *Constellations* 11 (2004), br. 1: 16-36.

Buczynski, Alexander; **Kruhek**, Milan; **Matković**, Stjepan, ur. *Hereditas rerum croaticarum ad honorem Mirko Valentić*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.

Bujra, Janet M. „The Dynamics of Political Action: A New Look at Factionalism”. *American Anthropologist* 75 (1973), br. 1: 132-152.

Burkhardt, Julia. „Fictions and Frictions of Community: Structures and Representations of Power in Central Europe, c. 1350-1500”. *The Medieval History Journal* 19 (2016), br. 4: 191-228.

Canning, Joseph. „Ideas of the State in the Thirteenth and Fourteenth Century Commentators on the Roman Law”. *Transactions of the Royal Historical Society* 33 (1983): 1-27.

Canning, Joseph. *A History of Medieval Political Thought: 300-1450*. London; New York: Routledge, 2003.

Descimon, Robert. „Chapter 6. Power Elites and The Prince: The State as Enterprise”. U: *Power Elites and State Building*, uredio Wolfgang Reinhard, 101-123. Oxford: Clarendon Press, 1996.

Fodor, Pál; **Šokčević**, Dinko, ur. *Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara: ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura = A horvát-magyar együttélés fordulópontjai: intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra*. Budimpešta; Zagreb: Mađarska akademija znanosti; Hrvatski institut za povijest, 2014.

Gamberini, Andrea. *The Clash of Legitimacies: The State-Building Process in Late Medieval Lombardy*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

Goldstein, Ivo. „Kako, kada i zašto je nastala legenda o nasilnoj smrti kralja Zvonimira? (Prinos proučavanju mehanizma nastajanja legendi u hrvatskom srednjovjekovnom društvu)”. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 17 (1984), br. 1: 35-54.

Heers, Jacques. *Parties and Political Life in the Medieval West*. Amsterdam: West Holland Publishing, 1977.

Jones, Philip J. „Communes and Despots: The City State in Late-Medieval Italy”. *Transactions of the Royal Historical Society* 15 (1965): 71-96.

Josipović, Ivan; **Jurković**, Miljenko, ur. *Aspice hunc opus mirum. Zbornik povodom sedamdesetog rođendana Nikole Jakšića*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2020.

Karaman, Ljubo. „Jedna epizoda iz građanskih borba u srednjovjekovnom Trogiru”. *Hrvatska revija* 13 (1940): 303-313.

Karbić, Damir. „Šubići i ‘dobri kralj Zvonimir’. Prilog proučavanju upotrebe legendi u politici hrvatskih velikaških obitelji”. *Krčki zbornik* 42 (2000): 271-279.

Karbić, Damir. „Šubići Bribirski do gubitka nasljedne banske časti (1322.)”. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 22 (2004): 1-26.

Karbić, Damir. „Odnosi gradskoga plemstva i bribirskih knezova Šubića. Prilog poznavanju međusobnih odnosa hrvatskih velikaša i srednjovjekovnih dalmatinskih komuna”. *Povijesni prilozi* 27 (2008), br. 35: 43-60.

Karbić, Damir. „Hrvatski velikaši i plemići i ugarska kruna u razdoblju kasnih Arpadovića i Anžuvina”. U: *Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara: ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura = A horvát-magyar együttélés fordulópontjai: intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra*, uredili Pál Fodor i Dinko Šokčević, 177-183. Budimpešta; Zagreb: Mađarska akademija znanosti; Hrvatski institut za povijest, 2014.

Klaić, Nada. *Povijest grada Trogira. Javni život grada i njegovih ljudi*. Trogir: Muzej grada Trogira, 1985.

Klaić, Nada; **Petricioli**, Ivo. *Zadar u srednjem vijeku do 1409*. Zadar: Filozofski fakultet u Zadru, 1976.

Kruhek, Milan, ur. *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004.

Lantschner, Patrick. „Revolts and the Political Order of Cities in the Late Middle Ages”. *Past and Present* 225 (2014), br. 1: 3-46.

Lantschner, Patrick. *The Logic of Political Conflict in Medieval Cities Italy and the Southern Low Countries, 1370-1440*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Lantschner, Patrick. „Invoking and constructing legitimacy. Rebels in the late medieval European and Islamic worlds”. U: *The Routledge Handbook of Medieval Revolt*, uredili Justine Finbaber-Baker i Dirk Schoenaers, 168-183. London: Routledge, 2017.

Lonza, Nella. „Il ruolo catalizzatore del dominio veneziano del primo Quattrocento nell’articolazione di alcune comunità dalmate”. U: *Comunità e società del Commonwealth Veneziano*, uredili Gherardo Ortalli, Oliver Jens Schmitt i Er-

manno Orlando, 95-111. Venecija: Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 2018.

Lucio, Giovanni. *Memorie istoriche di Tragvrio ora detto Trav*. Venecija: Stefano Curti, 1673.

Lucius, Iohannes. *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*. Amsterdam: Apud Ioannem Blaeu, 1666.

Lučić, Ivan. *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, svezak I-II. Split: Čakavski sabor, 1979.

Ljubić, Šime, ur. *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike*, knjiga VIII: *Od godine 1420. do 1424*. Zagreb: JAZU, 1886.

Majnarić, Ivan. *Plemstvo zadarskoga zaleđa u XIV. i XV. stoljeću*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018.

Mallett, Michael E.; **Hale**, John R. *The Military Organisation of a Renaissance State. Venice c. 1400 to 1617*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

Matijević Sokol, Mirjana. „Regimen Latinorum Arhidakona Tome u teoriji i praksi”. U: *Studia mediaevalia selecta. Rasprave i prinosi iz hrvatske srednjovjekovne povijesti*, uredio Tomislav Galović, 195-211. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, 2020.

Matijević Sokol, Mirjana. „Splitski srednjovjekovni književni krug”. U: *Studia mediaevalia selecta. Rasprave i prinosi iz hrvatske srednjovjekovne povijesti*, uredio Tomislav Galović, 51-67. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, 2020.

Năstăsoiu, Dragoș. Gh. „Symbolic Actions and Anti-royal Propaganda during a Political Crisis”. *Vestnik of Saint Petersburg University. History* 66 (2021), br. 1: 179-192.

Nederman, Cary J. „Three Concepts of Tyranny in Western Medieval Political Thought”. *Contributions to the History of Concepts* 14 (2019), br. 2: 1-22.

O’Connell, Monique. *Men of Empire. Power and Negotiation in Venice’s Maritime State*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 2009.

Ortalli, Gherardo; **Cracco**, Giorgio; **Cozzi**, Gaetano; **Knapton**, Michael, ur. *Povijest Venecije*, svezak 1. Zagreb: Antibarbarus, 2007.

Pennington, Ken. „Law, legislative authority and theories of government, 1150-1300”. U: *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350 – c. 1450*, uredio J. H. Burns, 424-454. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

Quaglioni, Diego, ur. *Politica e diritto nel Trecento italiano. Il „De tyranno” di Bartolo da Sassoferrato (1314–1357) con l’edizione critica dei trattati „De Guelp-his et Gebellinis”, „De regimine civitatis” e „De tyranno”*. Firenca: Leo S. Olschki, 1983.

Rački, Franjo. „Notae Joannis Lucii”. *Starine* XIII (1881): 212-268.

Raukar, Tomislav. *Zadar u XV stoljeću: ekonomski razvoj i društveni odnosi*. Zadar: Sveučilište u Zagrebu, 1977.

Raukar, Tomislav. „Društvene strukture u mletačkoj Dalmaciji”. U: *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, uredila Mirjana Gross, 103-126. Zagreb: Liber, 1981.

Raukar, Tomislav; **Petricioli**, Ivo; **Švelec**, Franjo; **Peričić**, Šime. *Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797*. Zadar: Filozofski fakultet u Zadru, 1987.

Raukar, Tomislav. *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku: odabrane studije*. Split: Književni krug, 2007.

Reynolds, Susan. „Secular Power and Authority in the Middle Ages”. U: *Power and Identity in the Middle Ages. Essays in Memory of Rees Davies*, uredili Huw Pryce i John Watts, 11-22. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Schadee, Hester; **Panou**, Nikos. „Introduction: Tyranny and Bad Rule in the Premodern West”. U: *Evil Lords. Theories and Representations of Tyranny from Antiquity to the Renaissance*, uredili Hester Schadee i Nikos Panou, 1-11. Oxford: Oxford University Press, 2018.

Schmitt, Oliver. „Addressing Community in Late Medieval Dalmatia”. U: *Meanings of Community across Medieval Eurasia. Comparative Approaches*, uredili Eirik Hovden, Christina Lutter i Walter Pohl, 125-147. Leiden: Brill, 2016.

Skinner, Quentin. *Visions of Politics*, Volume II: *Renaissance Virtues*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, svezak VIII. Zagreb: JAZU, 1910.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, svezak X. Zagreb: JAZU, 1912.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, svezak XI. Zagreb: JAZU, 1913.

Smičiklas, Tadija, ur. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, svezak XII. Zagreb: JAZU, 1914.

Šunjić, Marko. *Dalmacija u XV stoljeću*. Zagreb: Svjetlost, 1967.

Toma Akvinski. *Država*. Zagreb: Globus, 1990.

Watts, John. *The Making of Politics. Europe, 1300-1500*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Ante Bećir*

Between “Tyranny” and Political Legitimacy: A Contribution to the Study of Political Culture in Late Medieval Dalmatia and Croatia

Summary

The aim of this paper is to discuss the relationship between the “legitimate” and “illegitimate” government in late medieval political notions through the prism of selected examples from the late medieval history of Dalmatia and Croatia. In order to better understand the topic, the selected examples will be placed in the theoretical framework of medieval political thought. Each of the examples represents a separate point of view, thus indicating the coexistence of different political views arising from conflicting interests. In other words, what was “tyranny” for some was legitimate and justified rule to others. The factional struggles in Trogir at the beginning of the 14th century, the chronicle discourse of Miha Madijev and his portrayal of the Croatian nobles, and finally the views expressed by the ambassadors of the Trogir commoners in Venice in 1421 prove to be very telling and characteristic examples. Following their analysis and that of some other examples, the author draws certain (comparative) conclusions about medieval political culture.

Keywords: Political culture, tyranny, political legitimacy, Dalmatia and Croatia, Late Middle Ages

---

* Ante Bećir, Catholic University of Croatia, Department of History (Doctoral Programme), Ilica 242, 10 000 Zagreb, Croatia, E-mail: abecir@unicath.hr